

La Comuna de 1871 i l'Estat¹

Alejandro Andreassi

En el segon manifest del Consell General de la Internacional, titulat *La Guerra Civil a França*, en el qual Karl Marx relata i analitza el significat de la Comuna de París de 1871, pot trobar-se al mateix temps l'anàlisi de la naturalesa de l'Estat i la seva relació amb la revolució proletària. També Lenin, en el seu text *L'Estat i la Revolució*, escrit poc abans de la presa del poder pel POSDR(B) a l'octubre de 1917, dedica aquest text a l'anàlisi de la relació entre les forces revolucionàries i l'organització estatal, i recorre per a això a l'anàlisi de la Comuna parisenca. No és causal que el partit socialdemòcrata rus bolxevic decideixi a més adoptar la denominació de Partit Comunista de Rússia en el seu setè congrés del 6 de març de 1918, assumint amb això l'herència comunera de 1871.

En totes dues anàlisis sorgeix la conclusió, òbviament revolucionària, que s'està davant una novíssima situació històrica en la qual el proletariat com a subjecte revolucionari s'apodera de la maquinària estatal, però no es limita a això, sinó que destrueix l'estructura de dominació política de la classe capitalista per a transformar-la i en el seu lloc erigir un vehicle de democràcia plena que constituís al mateix temps el mitjà de la seva pròpia auto dissolució. Aquesta fase de la revolució en la qual la maquinària de l'Estat burgès era substituïda per una organització al servei dels oprimits i de la consumació de les transformacions revolucionàries de la societat correspondria a la fase de la dictadura del proletariat. D'aquí sorgeix aquest pas tan significatiu de Marx que, sense descontextualitzar la seva formulació, ha esdevingut la definició universal del mitjà revolucionari per a enderrocar el capitalisme i iniciar el camí cap a la societat comunista: "... la Comuna era, essencialment, un govern de la classe obrera, fruit de la lluita de la classe productora contra la classe apropiadora, la forma política a la fi descoberta per a dur a terme, dins d'ella, l'emancipació econòmica del treball".²

Però aquesta fase no sols corresponia a la construcció d'una nova forma d'organització política, d'una nova societat política, que per primera fusionava, i per tant, democratitzava, les esferes de l'economia (societat civil) i política (Estat), sinó que inaugurava un canvi decisiu d'hegemonia, la qual cosa significava que les pautes d'interpretació i significació d'aquesta nova etapa que s'obria en la societat francesa no depenien de la cosmovisió burgesa, dels seus valors i moral, sinó des de la perspectiva del proletariat que amb la seva acció acabaria amb les classes i l'explotació de l'home per l'home, constituint per això mateix una classe universal. És una classe universal perquè amb la seva resistència a l'opressió busca l'emancipació de tot el gènere humà, i la perspectiva des de la qual enfoquen la lluita els permet visualitzar i experimentar la totalitat social. Aquesta perspectiva és la que constitueix el component decisiu de la seva hegemonia que es comprova en la pròpia praxi dels comuners que concita darrera d'ella i suma a altres sectors

---

¹ Publicat a *Raalitat*, 18 de març de 2021, <https://www.realitat.cat/2021/03/la-comuna-de-1871-i-lestat/>

² Karl Marx, *La guerra civil en França* (Madrid: Aguilera, 1976), 70.

socials que sofrien les conseqüències de l'acció política de la gran burgesia des de la Restauració fins a l'Imperi, i entre elles la pagesia i la petita burgesia urbana.³

Perquè la Comuna no es va limitar a París, ja que va sorgir en altres ciutats i zones de França (encara que van ser aixafades abans que la capital) com Lió, Tolosa, Narbona, etc. Revivint en part el mapa comunal de la Gran Revolució, Lenin assenyalava a més que la Comuna en destruir la maquinària estatal burgesa transformava al "... Estat (força especial de repressió d'una determinada classe) en alguna cosa que ja no és un Estat pròpiament dit".⁴

Per això la relació entre l'Estat i la Comuna no podia significar més que la identitat entre mitjans i fins. Si la fi era el canvi social revolucionari, el naixement d'una nova societat on "... el lliure desenvolupament de cadascun serà la condició del lliure desenvolupament de tots", com afirmaven Marx i Engels al final del segon capítol del Manifest Comunista, el mitjà no podia ser un altre que el d'un sistema d'organització política en el qual des del minut inicial s'objectivessin els comportaments polítics col·lectius que formarien els fonaments de la nova societat comunista, per tant els d'una democràcia radical, entesa no com el poder polític exercit a través de representants regularment triats pel poble, sinó com el poder exercit directament pel poble treballador, és a dir com a moviment que verifica l'autodeterminació de la majoria del poble. Aquesta formulació exigia una modificació radical de la societat política -l'Estat- en la seva pràctica i en les seves comeses, i aquesta va ser la construcció de la nova forma estatal durant la Comuna: un cos legislatiu i executiu al mateix temps, on els electes eren veritables mandataris (fideïcomissaris) o sigui els que rebien el mandat imperatiu dels seus electors i davant els quals eren responsables, mandataris que podien ser remoguts en qualsevol moment si no complien amb la comesa encarregada.

A més, es va transformar l'aparell burocràtic que caracteritzava a l'estat burgès, on els funcionaris també serien electes per l'assemblea popular i amovibles de la mateixa forma. Un altre aspecte gens menor de l'obra de la Comuna, especialment per a les condicions de l'època, va anar no sols la separació de l'església de l'Estat, sinó la de la reducció de la mateixa a l'àmbit estrictament privat, on el seu sosteniment havia de residir en les contribucions dels seus fidels i no d'assignacions estatals, així com el total laïcisme de l'educació. Finalment, i aquest és un aspecte fonamental en la iniciativa revolucionària comunera, es va substituir l'exèrcit professional com a cos separat de la societat al servei del poder del capital pel poble en armes. Aquest Estat que es concep en forma de República social, una adjectivació que assenyalava el nou tipus d'estat, en mitjans i fins, que sorgeix amb la Comuna, recull també en la seva concepció les tradicions revolucionàries de 1792-94, 1830 i 1848.

Però què significa el terme República social? Significa d'una banda que l'Estat deixa de ser un instrument de dominació de classe, encara que hagi de recórrer a la força si la classe històricament dominant ofereix resistència, ja que

---

³ Karl Marx, 72; Prosper-Olivier Lissagaray, *Histoire de la Commune de 1871* (Paris: Éditions La Découverte, 2000), 154.

⁴ Vladimir Ilich Lenin, *El Estado y la revolución. La doctrina marxista del Estado y las tareas del proletariado en la revolución* (Moscu: Ed. Progreso, 1978), 40.

l'objectiu del procés revolucionari sobre el que se sustenta és l'abolició de les classes i amb això l'opressió i explotació que imposa el capitalisme; i per una altra que per a complir aquesta comesa ha d'intervenir en una esfera que el règim de la burgesia reservava estrictament als propietaris dels mitjans de producció, i que és l'esfera de l'economia. Aquesta és la direcció que ha d'adoptar un procés revolucionari que pretengui l'emancipació ja que una característica central del capitalisme és la constitució d'una separació entre l'esfera de l'econòmic i el polític inexistent en anteriors societats de classe. És una separació que no significa de cap manera que ambdues s'ignorin mútuament, sinó que s'especialitzen decididament en una divisió de funcions que manté el sistema. El polític no pot modificar les condicions de reproducció de l'acumulació capitalista, -el sistema de propietat i la seva ordre social que divideix a la societat en propietaris i no propietaris-, sinó que ha d'apuntalar-les, secundar-les i garantir-les mitjançant els recursos jurídics a la seva disposició i el monopoli institucional de la violència, que en últim terme intenta prevenir el seu desbordament, tampoc pot intervenir en les àrees de la vida social que depenen de l'economia en general i del mercat en particular.

L'Estat és en el capitalisme qui garanteix la concreció de l'impuls del capital al seu acte-expansió sense limitis, principi que s'ha fet absolutament efectiu en la fase actual de globalització capitalista que es ve desenvolupant en els últims quaranta anys. El principi de "seguretat jurídica" que exigeixen inversors i multinacionals més enllà dels límits de l'Estat-nació del qual procedeixen és justament l'exigència del compliment per l'Estat-nació amfitrió del seu paper de garant de les condicions d'acumulació capitalista. El polític compleix aquesta funció perquè no és l'activitat habitual de cada ciutadà sinó l'activitat quotidiana i especialitzada de la burocràcia estatal i dels polítics professionals. D'això resulta la conversió de l'acció política en una tècnica. Aquesta divisió del treball entre les dues esferes, econòmica i política, o societat civil i societat política, és la que determina la doble condició que escindeix a cada individu. A partir de la conquesta d'uns certs drets polítics, es converteix en ciutadà autònom com a membre de la societat política i en la d'assalariat heterònom en la societat civil, sotmès al domini de qui controla els mitjans de producció. Encara que ha de dir-se que la capacitat d'intervenció de l'individu en l'esfera política es deté quan amenaça a l'esfera privada, que exigeix la seva defensa incondicional a l'esfera pública, per la qual cosa ha d'aclarir-se que la seva és una autonomia relativa. Per això, per a aconseguir l'autonomia plena és imprescindible la dissolució de totes dues esferes i la seva fusió en un sol àmbit públic. I d'aquesta República social, la comuna era "... la cèl·lula orgànica de la República francesa", com afirmava Prosper-Olivier Lissagaray.⁵

Òbviament els comuners no situaven la seva acció en una conjuntura similar a la descrita més amunt que explícitament correspon en molts aspectes a la fase actual del capitalisme, entre altres aspectes perquè el fenomen imperialista, tal com ho descriuria Lenin anys més tard, era incipient en aquests moments.⁶ Però sí

---

⁵ P. O. Lissagaray, *Histoire de la Commune de 1871*, 151.

⁶ La qual cosa no ens impedeix reconèixer que els comuners integraven el rebuig del colonialisme com a part essencial del seu pensament emancipatori, i vinculaven la violència exercida per l'Estat francès en les seves colònies amb la violència de la societat classista, ver Kristin Ross, *L'imaginaire de la Commune* (Paris: La Fabrique Éditions, 2015), 65-67.

que existia a nivell de França aquesta divisió del treball entre esfera política i econòmica pròpia del capitalisme, i a suprimir aquesta divisió es dirigia la Comuna amb les seves accions en la promoció d'activitats cooperatives o defensa decidida de les condicions de treball dels assalariats parisencs. I amb això es pretenia també superar aquesta escissió-contradicció entre el ciutadà que posseeix drets polítics i l'assalariat que no posseeix cap, superació que s'aconseguia simultàniament en l'àmbit del treball i en l'àmbit del nou Estat constituït en Comuna on el poder legislatiu i l'executiu recuperaven la seva unitat, perquè l'assemblea popular era la instància decisiva que decidia i impulsava la intervenció en tots els àmbits de la societat: l'àgora triomfava sobre el palau, donant ple sentit a l'afirmació de Marx citada al principi d'aquest text.

Diu Marx: "La Comuna no havia de ser un organisme parlamentari, sinó una corporació de treball, executiva i legislativa al mateix temps [...] entenent-se que tots els delegats serien revocables en tot moment i es trobarien obligats pel mandat imperatiu (instruccions) dels seus electors". I agregava que: "En el breu esbós d'organització nacional que la Comuna no va tenir temps de desenvolupar, es diu clarament que la Comuna hauria de ser la forma política que revestís fins a l'aldea més petita del país [...] Les comunals rurals de cada districte administrarien els seus assumptes col·lectius per mitjà d'una assemblea de delegats en la capital del districte corresponent, i aquestes assemblees, al seu torn enviarien diputats a l'Assemblea nacional de delegats de París, entenent-se que tots els delegats serien revocables en tot moment i es trobarien obligats pel mandat imperatiu (instruccions) dels seus electors".⁷

Si bé el principi de representació no quedava abolit, si quedava qualitativament modificat, pel principi de revocabilitat i d'obligació d'obeir les instruccions rebudes que definia, com he comentat més amunt, el veritable caràcter de mandatari (el que rep un mandat) dels delegats i que assegurava la supervisió permanent i el domini de les bases populars sobre els electes, punt clau de l'organització política que inaugurava la Comuna i un pas decisiu cap a una democràcia directa.

Com va dir Karl Liebknecht al maig de 1915: "L'enemic principal de cada poble està dins del seu propi país", i la Comuna va vèncer momentàniament als seus enemics interns, per això va ser necessària una poderosa i brutal força externa per a acabar amb tant de foc revolucionari, l'exèrcit reaccionari format a Versalles i armat amb la complicitat de l'exèrcit prussià ocupant i el permís de Bismarck. Com un genocidi de classe va definir Luciano Canfora, amb enorme encert, la massacre perpetrada pels versallesos contra la Comuna i el poble de París, amb 30.000 federats afusellats immediatament i milers de condemnats a la deportació, presó o a la pena màxima en els mesos següents.⁸

---

⁷ Karl Marx, *La guerra civil en França*, 66-67.

⁸ Luciano Canfora, *La democràcia: història de una ideologia* (Barcelona, España: Crítica, 2004), 141-42. Y también, Ross, *L'imaginaire de la Commune*, 73. Aquesta autora considera que «La República Universal imaginada i fins a cert punt viscuda durant la Comuna no només era molt diferent de la República que finalment va arribar a existir, sinó que va ser concebuda en oposició a la República Francesa que va aparèixer tímidament el 1870, i encara més a la qual es va establir sobre els

No obstant això, aquest foc va deixar calius que cuidats gelosament per la memòria i la lluita dels oprimits van tornar a reaparèixer en els soviets de 1905 i 1917, en els consells obrers de la revolució alemanya de 1918-19 i el *Biennio Rosso* italià de 1919-1920, en els comitès d'alliberament formats en la lluita antifeixista contra l'ocupant nazi, en el moviment zapatista que va fer la seva presentació pública en l'Estat mexicà de Chiapas en 1994, o fins i tot qui veu els seus reflexos en els esdeveniments de maig de 1968 a París. Tots ells, modulats segons el context nacional en què es manifestaven, però compartint en comú el presentar una solució alternativa a l'Estat capitalista.

La Comuna va ser un moment messiànic, com diria Walter Benjamin, on el temps cronològic es trenca i irromp el temps històric, on s'interromp el contínuum de la història, on s'extingeixen les inèrcies i violències del sistema burgès i el que semblava natural i etern apareix a la vista de tots com una bèstia esgotada i agònica, ja que en els seus breus dos mesos i mig (72 dies) de durada la Comuna de 1871 va permetre albirar, en retirar-se momentàniament el domini de la burgesia, els contorns i el moviment d'una societat que s'encaminava cap a l'emancipació integral. Engels en una breu frase amb la qual culmina el pròleg de l'edició de 1891 de la Guerra Civil a França, resumeix el sentit que, per a la seva època, però també per a la nostra hauria de tenir la Comuna de París: "Últimament, les paraules «dictadura del proletariat» han tornat a sumir en sant horror al filisteu socialdemòcrata. Doncs bé, cavallers, voleu saber quina faç presenta aquesta dictadura? Mireu a la Comuna de París: He aquí la dictadura del proletariat!".⁹

I agregó, la unitat de mitjans i fins que exigeix un autèntic procés revolucionari, com va ser la Comuna de 1871, assenyala que la construcció de la República social on imperi la democràcia plena només es pot aconseguir mitjançant mitjans radicalment democràtics.

---

cadàvers dels Comuners. Perquè va ser la massacre de la Comuna - el extraordinari intent d'eliminar, un a un i en bloc, a l'enemic de classe- el veritable fonament de la Tercera República. ».

⁹ Karl Marx, *La guerra civil a França*. 20.